

Σχεδία πόλις

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Πόλη και κινηματογράφος

Ἄν σὸ περασμένο μας ἄρθρο μιλώντας γιὰ τὸν Θεὸ στὴν πόλη γράφαμε ὅτι «Ἐκκλησία και πόλη συγκροτοῦν μία κοινοπολιτεία (κοινὴ πολιτεία)» μὲ στόχο ἴσως μία καινὴ πολιτεία, σὸ σημερινὸ θὰ θέλαμε νὰ σημειώσουμε τὴν τάση ποὺ ἐπικρατεῖ γιὰ ἀδελφοποίηση μεταξὺ πόλεων ἀλλὰ και τὴ δημιουργία ἐνὸς νέου εἴδους ἀμφικτιονίων, ὅπως γιὰ παράδειγμα τοῦ Ἐθνικοῦ Πολιτιστικοῦ Δικτύου Πόλεων. Σ' αὐτὸ μετέχουν διάφοροι Δῆμοι τῆς Χώρας ποὺ ἡ πολιτιστικὴ τους παράδοση σηματοδοτεῖ τὴν ἐπιλογή μᾶς Τέχνης γιὰ νὰ ἐκπροσωπηθεῖ στὴν πόλη αὐτή. Τὸ *Θέατρο* σὸ Ρέθυμνο, ὁ *Κινηματογράφος* στὴ Δράμα, ἡ *Φωτογραφία* στὴ Σκόπελο, ἡ *Ἀρχιτεκτονικὴ* στὰ Χανιά κ.λπ. Οἱ Δῆμοι προωθοῦν τὴν ἴδρυση Κέντρων τὰ ὁποῖα και θεραπεύουν τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ τοῦ Δικτύου και φροντίζουν νὰ ἀναδεικνύουν θέματα, πρωτοβουλίες, ἀνθρώπους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὶς πτυχὲς τῆς συγκεκριμένης αὐτῆς Τέχνης.

Στὰ Χανιά γιὰ παράδειγμα ἰδρύθηκε τὸ Κέντρο Ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Μεσογείου (Κ.Α.Μ.) ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Δημήτρη Ἀντωννάκη, τὸ ὁποῖο ἔχει προγραμματίσει γιὰ τὸ 1998 μᾶ σειρά ἐκδηλώσεων μὲ γενικὸ τίτλο *ἡ διάσταση τοῦ χώρου*. Στὴ σειρά αὐτὴ ἐπιδιώκεται ἕνας ἀπὸ τοὺς στόχους τοῦ Κ.Α.Μ. ποὺ εἶναι ἡ διερεύνηση τῶν σχέσεων τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς μὲ τὶς ἄλλες Τέχνες. Σ' αὐτὴ τὴν ἐνότητα εἶχε ἐνταχθεῖ ἕνα μικρὸ ἀφιέρωμα ποὺ διερευνοῦσε τὴ «διάσταση τοῦ χώρου στὸν κινηματογράφο» μὲ θέμα *Πόλη και Κινηματογράφος* (Χανιά 22-25 Ἰουνίου 1998).

Ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ ἀφιέρωματος κ. Λεωνίδας Κακάρογλου, πολιτικὸς μηχανικὸς και ὑπεύθυνος τοῦ Δημοτικοῦ Κινηματογράφου Χανίων, παρακινημένος ἀπὸ ἕνα ἄρθρο μου, ὅπου μιλοῦσα γιὰ τὶς Μνήμες τῶν πόλεων και χαρακτηρίζα τὶς πόλεις ὡς ἕνα παλίμνηστο κώδικα, θέλησε νὰ συμμετάσχω σὲ συζήτηση στορογγυλῆς τραπέζης στὶς 24 Ἰουνίου μιλώντας γιὰ τὴν πόλη και τὶς μνήμες τῆς ὡς ἕνα κινηματογραφικὸ παλίμνηστο¹.

Κινηματογραφικὸ παλίμνηστο

Ἡ πόλη στὴν οὐσία τῆς εἶναι ἕνας παλίμνηστος κώδικας. Τὴν πόλη τὴν χτίζουμε πάνω στὴν πόλη. Οἱ διάφορες στρώσεις τῆς εἶναι «χίλια φύλλα», ποὺ σήμερα μὲ τὶς τεχνικὲς μπορούμε νὰ τὰ ἀπομονώσουμε και ἀντὶ νὰ διαβάσουμε μία ἱστορία, αὐτὴν ποὺ κεῖται στὴν ἐπιφάνεια, νὰ διαβάσουμε χίλιες δυὸ ἱστορίες γιὰ χίλιες και μὴ νύχτες παραμυθίας. Μᾶς δίνεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία, ἀν τὸ θελήσουμε, νὰ ψηλαφήσουμε τὸ χῶρο τῆς πόλης σὲ μὴ *κινηματογραφικὴ γραφὴ*. Δὲν θὰ ἀρκεστοῦμε σὲ ἕνα και μοναδικὸ σενάριο. Ἐὰν τὸ σενάριο εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο μᾶς ταινίας, τὸ *σενάριο* ποὺ ἔχει σκοπὸ σὰν καμβὰς νὰ συμμαζέψει ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ποὺ θὰ στοιχειοθετήσουν τὴν κινηματογραφικὴ γραφὴ μᾶς πόλης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἕνα και μοναδικὸ, ὅταν μάλιστα ὡς στόχο τὸν προτάσουμε νὰ ἐνεργοποιήσουμε τὴ μνήμη τῶν πόλεων.

Μιὰ τέτοια ἐνεργοποίηση τῆς μνήμης γιὰ περιγραφὴ τῆς πόλης και κατάθεση τῆς μαρτυρίας μας προϋποθέτει τὴ γνωριμία μας μαζί τῆς. Ὅπως και γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, ἀν θελήσουμε νὰ τὸν γνωρίσουμε στοὺς ἄλλους πρέπει νὰ τὸν μάθουμε πρῶτα ἑμεῖς, τὸ ἴδιο ἰσχύει και γιὰ τὴν πόλη. Πόση ὁμως διάθεση ἔχουμε νὰ γνωρίσουμε τὴν πόλη μας γιὰ νὰ θελήσουμε μετὰ νὰ τὴν γνωρίσουμε στοὺς ἄλλους; Ἐστω και ἀν τὴν ξέρουμε ἀπ' ἔξω και ἀνακατωτὰ ὁ τρόπος τῆς περιγραφῆς τῆς ἐξαρτᾶται ἐπίσης ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ διαθέτουμε, ἀπὸ τὸ ταλέντο ποὺ μᾶς χαρακτηρίζει, ἀπὸ τοὺς συνεργάτες ποὺ θέλουν νὰ καταπιαστοῦν μὲ τὴν ὑλοποίηση τῆς ἰδέας μας. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἕνα ἐρώτημα παραμένει ἀναπάντητο: «Τί ξέρουμε ἀραγε γι' αὐτὴν»; Τὸ ἐρώτημα ποὺ ὁ Ζὰν Λὺκ Γκοντάρ ἔθετε στὴν ταινία του γιὰ τὸ Παρίσι. *Δυὸ τρία πράγματα ποὺ ξέρω γι' αὐτὴν...*, τὸ ἐπαναλαμβάνουμε ὅλοι μας ἀνετα γιὰ τὴ μικρὴ ἢ τὴ μεγάλη μας πόλη.

Πόλη γιὰ νὰ τὴ ξεῖς

Στὴν ἀναζήτηση τῆς πόλης και τῶν μνημῶν τῆς

ή κινηματογραφική γραφή δεν είναι ο μόνος τρόπος περιγραφής της. Ή ποίηση, ή πεζογραφία, ή ζωγραφική, ή γλυπτική, το θέατρο αλλά και ή θεολογία ως επιστήμη και τέχνη — στη φιλοκαλική της διάσταση, στο άνοιγμά της δηλαδή στο ώραίο — έχουν ασχοληθεί με την πόλη. Ή καθεμιά με τον δικό της τρόπο καταθέτει την αντίληψή της και τη μαρτυρία της για την πόλη, για τις πόλεις. Ή πόλη εντάσσεται κι αυτή σε μια γενικότερη «ποιητική του χώρου»². Δίνει πάντα την ψευδαίσθηση ότι μπορεί να καταχωρισθεί, να αρχαιοθετηθεί από την γραφή³. Ίδιαίτερα μάλιστα από την κινηματογραφική γραφή με τις τόσες τεχνικές δυνατότητες που μπορεί να κάνει εγκάρσιες και διαμήκεις τομές μέσα στο χρόνο και στο χώρο, στο χρόνο ως παρελθόν, παρόν και μέλλον με τις χωρο-τοπικές συναρτήσεις του και να προβάλλει τη διαχρονικότητα και διατοπικότητα της πόλης και των ανθρώπων της.

Ή κινηματογραφική γραφή ενισχυμένη από τη συστράτευση και των άλλων καλλιτεχνικών και τεχνικών γραφών μπορεί να πραγματοποιήσει έστω και μερικώς αυτή την καταχώριση και αρχαιοθέτηση. Όχι όμως για χρήση μουσειακή· όχι για «κατ΄επιλογή του εικονικού πάνω στο πραγματικό». Στόχος δεν μπορεί να είναι «μια πόλη κολάζ, ασφαλής μέσα στα τείχη και την έγκυρη ωραιότητά της, προοριζόμενη όχι για να τη ζει κανείς, αλλά για να την κοιτάξει»⁴.

Στόχος της θα πρέπει να είναι τις άορατες και

τις κρυμμένες πόλεις να τις κάνει όρατες και παρούσες, γιατί «οι πόλεις είναι επίσης άορατες όταν ή δύναμη του βλέμματος άμβλυνθεί από τη συνήθεια»⁵. Ζητάμε μια κινηματογραφική γραφή που θα μπορέσει ν' αποτυπώσει τις μνήμες των πόλεων όχι βέβαια σε επίπεδο εικονικής πραγματικότητας αλλά σε εκείνο μιας μυστικής πνευματικής γεωγραφίας.

Μια τέτοια αποτύπωση θα σε παρακινεί ν' ανακαλύψεις μια αυθεντική σχέση με τον χώρο, με τους φυσικούς ήχους της πόλης, με μόνο δεδομένο το ανθρώπινο σώμα να κινείται με άργα βήματα ίχνηλατικής χορογραφίας σαν επάνω σε επιφάνεια μιας «Σχεδίας Πόλεως»⁶, είδος Κιβωτού που γλυστράει πάνω στην πλημμυρίδα και σε ταξιδεύει μέσα στο χρόνο με μια διάσταση μεταφυσική. Ή κινηματογράφησή της περιμένει τους άξιους τεχνίτες της⁷.

1. Έλαβαν επίσης μέρος ή Σώτη Τριανταφύλλου, συγγραφέας - κριτικός κινηματογράφου, ό Σταύρος Σταυρίδης, αρχιτέκτονας, ό Σίμος Ίωσηφίδης, κριτικός κινηματογράφου και εκδότης του περ. «Άντι-κινηματογράφος». Μέρος των εισηγήσεων μαζί με κριτικά σημειώματα για τις ταινίες που προβλήθηκαν κατά τη διάρκεια του αφιερώματος εκδόθηκαν σε κομψό τεύχος σε επιμέλεια Λεωνίδα Κακάρου από το Κ.Α.Μ., Χανιά 1998, 72 σ. Ή δική μου συμβολή στις σ. 48-59. Σε κλισε το εξώφυλλο του βιβλίου.

2. Γι' αυτή την έννοια, βλ. Gaston Bachelard, *Ή ποιητική του χώρου*, Αθήνα, Έκδ. Ί. Χατζηνικολή, 1982 (P.U.F. 1957).

3. Βλ. το προλογικό σημείωμα, Άναζητώντας την πόλη, στο αφιέρωμα του περ. «Τό Δέντρο» *Γραφές της περιπλάνησης* (21 έκδοχες για το ταξίδι και την πόλη), άρ. 94, Ίούλιος - Σεπτέμβριος 1994, σ. 5-6.

4. Τα δύο παραθέματα από το άρθρο του Πέτρου Μαρτινίδη, *Πόλη και θέαμα, πόλη-θέαμα, πολυθέαμα*, περ. «θέματα χώρου + τεχνών», άρ. 26, 1995, σ. 150-154.

5. Ή δεύτερη πιθανή εξήγηση για τις άορατες πόλεις, στο άρθρο των Γιάννη και Άναστασίας - Έρασμίας Πεπονή, *Σύνταξη και επιφάνεια στις Άορατες πόλεις* του Calvino, περ. «αρχιτεκτονικά θέματα», άρ. 28, 1994, σ. 187-191.

6. Ύπαινίσσομαι το χορευτικό συγκρότημα της Άναστασίας Λύρα, που μετά την Άθήνα εμφανίστηκε στο Λονδίνο στο πλαίσιο του φεστιβάλ «Ή Ελλάδα στη Βρετανία» και θα ταξιδέψει και σε άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Βλ. ρεπορτάζ της Σάντυς Τσαντάκη, *Όταν ή κίνηση σταματά το χρόνο*, έφημ. «Ή Καθημερινή» 19.6.1998, σ. 10.

7. Προς την κατεύθυνση αυτή σκοπεύει το έρευνητικό πρόγραμμα «Πόλεις και μνήμες. Ή Άθήνα και τα πέριξ της Άττικής», που ενεργείται από ομάδα εργασιών υπό την επισημονική ευθύνη του γράφοντος στον Τομέα Χριστιανικής Λατρείας, Άγωγής και Διαπομπάνσεως του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας της Θ.Σ.Π.Α. Βλ. άρθρο μου Πύλες της μνήμης, περ. «Ό Έφημέριος» 1ης Ίουνίου 1997, σ. 168-170.